

diteľ (1991 – 1999) takej významnej vedeckej inštitúcie, ako je Ústav Experimentálnej psychológie SAV. Jeho riadiaca činnosť celkom logicky vyúsťovala aj do ďalších významných funkcií. Pôsobil napríklad ako predseda Vedeckého kolégia SAV (1995 – 1999), ako člen Rady predsedníctva SAV pre vedeckú výchovu (1998 – 2005), ako predseda Komisie pre udeľovanie hodnosti DrSc. z psychológie (1998 – 2008) a pod.

V spojitosti s týmto všetkým nemožno opomenúť ani to, že je dlhoročným aktívnym členom ÚSKI, že je účastníkom (spolu s manželkou Teréziou) v hnutí fokoláre, že je členom Rady pre vedu, vzdelávanie a kultúru Konferencie biskupov Slovenska.

Výsledkom jeho vedeckej práce je 7 knižných monografií a viac ako 200 vedeckých štúdií. Nezanedbateľná je aj jeho výučbovo-edukačná činnosť na viacerých vysokých školách, z ktorých najnovšie do popredia vystupujú najmä prednášky zo psychológie náboženstva napr. na FF UK, na bývalej FH TU a od r. 2001 prednášal psychológiu náboženstva aj na Teologickej fakulte TU. Mnohými konzultáciami pri tvorbe diplomových a dizertačných prác si postupne vychovával nasledovníkov. Treba uviesť, že je nositeľom viacerých vyznamenaní. Z nich sa žiada spomenúť najmä Zlatá čestná plaketa Ľ. Štúra z 1992 a Čestné uznanie Vedec roka z roku 2011.

Obraz priekopníka psychológie náboženstva by nebol úplný, ak by som sa nezmiel aj o jeho vysoko kultivovaných osobnostných vlastnostiach. Z nich do popredia vystupujú najmä vlastnosti vyplývajúce z jeho kresťanskej orientácie. V rámci nej sa utvárala aj preňho príznačná skromnosť, príslovečná spoľahlivosť a disciplinovanosť.

Ďakujem Vám, vážený pán doktor, za Vašu priekopnícku prácu na poli našej psychologickej vedy, ktorú ste rozvíjali v zmysle neustále aktuálnych ideí encykliky bl. Jána Pavla II. Fides et ratio. Milý Miško, dnešný deň 19. 9. 2013 nie je len dátumom, v ktorom prevezmeš významné ocenenie, ale je aj dátumom 82. výročia Tvojho požehnaného života.

Ad multos annos!

prof. PhDr. Ján Grác, DrSc.

SPiritUALITA Z POHLADU PSYCHOLóGIE NÁBOŽENSTVA¹

Michal Stráženeč

Termín spiritualita sa dnes používa v rôznych kontextoch (najmä v sekulárnej oblasti). Pôvodne i dodnes je však doménou teológie, kde sa charakterizuje napr. ako vnímateľnosť pre duchovné hodnoty, zvýšená intenzita náboženského života, usmernenie duchovného rastu, odraz svetla Ducha Svätého, sebatranscendujúca viera.

Vzhľadom na moju profesiu sa tu zameriam len na psychologické prístupy k tomuto javu. Z psychologických vied sa religiozite a spiritualite venuje psychológia náboženstva. Niekoľko slov o tejto vednej disciplíne, ktorá má vyše storočnú tradíciu.

Z rozličných vymedzení psychológie náboženstva uvádzam len jedno, ktoré považujem za výstižné: Psychológia náboženstva je vedná disciplína v rámci aplikovaných psychologických vied, ktorá skúma psychologické zákonitosti náboženského správania a prežívania, náboženských postojov a hodnôt ľudí, ktorí veria v existenciu a vplyvy božstva alebo nadprirodzených síl. Zameriava sa na psychologické zákonitosti, ktoré súvisia s javom ľudskej religiozity. Nevyjadruje sa o oprávnenosti existencie náboženstva, resp. jeho rôznych foriem – to je úlohou filozofie a teológie. Na druhej strane však nemôže ani podať úplne vyčerpávajúce vysvetlenie náboženských javov. Príbuznou disciplínou je náboženská psychológia – tu ide o také chápanie psychológie, ktoré vychádza z určitej náboženskej koncepcie. Treba však upozorniť, že niekedy sa chybné zamieňajú psychológia náboženstva a náboženská psychológia.

U nás sa kresťanskej psychológii venuje Ladislav Košč. V súvislosti s kresťanskou psychológiou sa aj u nás rozvíja pastorálna psychológia. Okrem uvedeného autora sa jej venujú – v praxi i publikačne – ďalší slovenskí psychológovia. Pastorálna psychológia sa opiera o kresťanský personalizmus a zameriava sa na využitie psychológie v rámci niektorých cirkevných inštitúcií, na otázky starnutia, strachu zo zomierania a smrti, rodinu, krízu stredného veku a pod. Využíva sa v pastorálnom poradenstve. Pokiaľ ide o využitie psychológie náboženstva pre účely pastorálnej teológie, konkrétnym príkladom je napr. minuloročný výskum religiozity a spirituality prešovských stredoškôľakov, ktorý uskutočnil teológ M. Duda z Gréckokatolíckej teologickej fakulty v Prešove. Z oblasti pedagogiky sa pripravuje výskum úlohy spirituality v saleziánskom preventívnom výchovnom systéme.

Pokiaľ ide o psychológiu náboženstva u nás, možno tu spomenúť prednášku o psychológii náboženstva, ktorú predniesol krátko po nežnej revolúcii v tunajšom jezuitskom kostole dnes už emeritný profesor psychológie náboženstva Alain Vergote z univerzity v Louvain. Iničiáto-

¹ Prednáška laureáta pri udelení ceny FIDES ET RATIO 19. 9. 2013.

rom tejto prednášky bol zrejme tiež jezuita prof. Vladimír Šatura, ktorý predtým v zahraničí publikoval viaceré práce z psychológie náboženstva. Neskôr bol zakladateľom Katedry psychológie na Trnavskej univerzite.

Za prvú výskumnú psychologickú prácu z psychológie náboženstva u nás považujem dizertáciu z r. 1949 na Filozofickej fakulte UK, ktorá bola venovaná rozdielom v religiozite medzi obyvateľmi dvoch vysokoškolských internátov – Svoradov a Lafranconi. V r. 2002 vznikla menšia skupina vedeckých pracovníkov v Ústave experimentálnej psychológie SAV, ktorá sa koncentrovane venovala psychológii náboženstva. K empiricky skúmaným témam patrili napr. náboženská konverzia, náboženský fundamentalizmus, obraz osobného Boha, zisťovanie rôznych parametrov religiozity, zmysel života a pod. Monografie autorov z tejto skupiny sú dostupné na internete (www.psychologia.sav.sk linka Publikácie). S veľkým záujmom poslucháčov psychológie na Trnavskej univerzite i na Komenského univerzite sa stretli prednášky z voliteľného predmetu Psychológia náboženstva, ktoré sa uskutočňujú už 20 rokov. V tejto súvislosti vznikol značný počet diplomových a dizertačných prác, v ktorých bol obsiahnutý faktor religiozity. Ide o široký okruh tém, napr. sekty, zvládanie záťaže, depresia, výber rehoľného povolania, zdravie, drogy, zmysel života, strach zo smrti. V súčasnosti sa psychológiou náboženstva zaoberajú niektorí pracovníci katedier psychológie na Trnavskej univerzite. Na Filozofickej fakulte ÚPJŠ v Košiciach sa tejto oblasti venuje S. Hvozdík (najmä pastorálna psychológia).

Teraz k problematike spirituality. Termíny religiozita a spiritualita sa často používajú ako synonymá, avšak podľa viacerých autorov sú konceptuálne odlišné. Ich vzťah v terminológii teórie množín možno vyjadriť ako prienik dvoch neostrých množín.

Religiozita sa chápe ako organizovaný systém presvedčení, praxe, rituálov, ktorý umožňuje človeku nadviazať blízky vzťah k božstvu alebo Bohu.

Spiritualita je skôr osobné hľadanie odpovede na posledné otázky života a jeho zmyslu súvisiace s posvätnom alebo transcendentnou oblasťou, ktoré môže, ale nemusí byť zakotvené v kontexte náboženskej inštitúcie a spoločnosti. Pri spiritualite ide skôr o individuálny jav, v popredí sú určité hodnoty (najmä Boh, božstvo), duchovná skúsenosť. Pri prirodzenej, sekulárnej spiritualite transcendentným objektom (s ktorým sa viaže subjektívny zážitok „posvätna“) môže byť Príroda, Vesmír, resp. podnety ku spiritualite vychádzajú z vnútra človeka. Pociť „posvätnosti“ (sacrum) je uvedomenie si, že v danom jave, objekte, bytosti (tieto nemusia byť nevyhnutne náboženské) je čosi neobvyklé, „čosi viacej“, dokonca božské alebo prekračujúce bežný význam materiálnej „obvyklej“ skutočnosti.

Obraz o empiricky skúmaných dimenziách spirituality poskytujú známe zahraničné (používané aj u nás) škály spirituality.

Napríklad škála spirituálnej transcencie má tieto dimenzie: napl-

nenie modlitbou, presvedčenie o jednotnej podstate života, prepojenosť ľudí.

Inventár spirituálnych prejavov zahrňuje kognitívnu orientáciu na spiritualitu, skúsenostno-fenomenologickú dimenziu, existenciálnu pohodu, paranormálne presvedčenia, zvnútornenú religiozitu.

Pražský dotazník spirituality (P. Řičan) má tieto dimenzie: pohansko-ekologická spiritualita, spolupatričnosť, transcendentno-mystická spiritualita. Podrobný obraz o skúmaní spirituality, vychádzajúcim z náboženských i sekulárnych pozícií poskytla medzinárodná konferencia o spiritualite v Prahe v r. 2007, ktorá sa uskutočnila v priestoroch Katolíckej teologickej fakulty.

Záverom o spolupráci teológie a psychológie na praktickej úrovni. Pokiaľ ide o postoj teológov k psychológii v dávnejšej minulosti, prevládala značná rezervovanosť vyvolaná mylným stotožňovaním psychológie s Freudovskou psychoanalýzou a obavami z redukcionizmu. Postupne sa tento postoj menil, dôkazom toho u nás sú prednášky z psychológie (v minulosti aj z psychológie náboženstva) na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity, ochota publikovať články o psychológii náboženstva v Teologickom časopise vydávanom jezuitmi. Sľubnou pre budúcu spoluprácu psychológie s teológiou (najmä pastorálnou) je skutočnosť, že viacerí slovenskí kňazi absolvovali štúdium psychológie na pápežských univerzitách. Ďalej je tu častý záujem mladých psychológov o prednášky z psychológie náboženstva na viacerých našich univerzitách. Poznatky o religiozite a spiritualite (najmä pokiaľ ide o metódy ich zisťovania) uplatňujú potom v svojich magisterských a dizertačných prácach Takto však môžu i prehĺbiť svoju vlastnú religiozitu a spiritualitu.

Uvedené skutočnosti prispievajú k rozvoju spolupráce viery a vedy v tejto oblasti aj u nás.

PhDr. Michal Stríženec, DrSc., pracovník a bývalý riaditeľ (1991 – 1999) Ústavu experimentálnej psychológie SAV sa zaoberá hraničnými otázkami psychológie a iných vied.